

El comentari de textos literaris als manuals de l'assignatura de valencià (1983-2008)^{*}

Paül Limorti
IES Valle de Elda
Universitat d'Alacant

Este artículo estudia la presencia de las actividades de comentario de textos literarios en el desarrollo de la disciplina Valencià: Llengua i Literatura en la enseñanza secundaria, desde la implantación de la Llei d'Ús i Ensenyament (1983) hasta la promulgación de la LOE, a partir del examen de los currículos y de los manuales. En la parte final del trabajo se analiza una muestra de libros de texto para primero de Bachillerato de la editorial Bromera con la finalidad de examinar cómo recogen esta metodología docente en tres ediciones sucesivas de los años 2000, 2002 y 2008.

Palabras clave: comentario de textos literarios, libros de texto, didáctica de la literatura.

This paper studies the inclusion of exercises on literary textual commentary in the frame of the subject "Valencian: Language and Literature" in secondary school, since the implementation of the Law Governing the Use and Teaching of Valencian (Llei d'Ús i Ensenyament) in 1983, until the implementation of the LOE (Organic Law of Education), on the basis of analyses of curricula and textbooks. In the last part of the work a selection of eleventh grade textbooks, belonging to Bromera publishing house, is analysed in order to study the way this teaching methodology is incorporated in three consecutive editions from 2000, 2002 and 2008.

Keywords: literary textual commentary, textbooks, didactics of literature.

^{*}La realització d'aquest treball s'ha beneficiat de dues beques del Pla d'Estudis del Valencià Actual de la Conselleria d'Educació, en les convocatòries de 2007 i 2008.

Cet article fait l'étude de la présence des activités de commentaire de textes littéraires dans le développement de la discipline Valencienne: Langue et littérature dans l'enseignement secondaire depuis l'implantation de la Loi sur l'Usage et l'Enseignement (1983) jusqu'à la LOE, à partir de l'examen des curriculums et des manuels. Dans la partie finale du travail il est analysé un échantillon des livres de texte pour le premier cours du Baccalauréat des éditions Bromera afin d'examiner la façon dont il recueillent cette méthodologie de l'enseignement dans trois éditions successives des années 2000, 2002 et 2008.

Mots clés: *commentaire de textes littéraires, livres de texte, didactique de la littérature.*

1. Història d'un mètode didàctic

En el context hispànic, l'inici del comentari de textos literaris com a pràctica filològica de tipus escolar, s'ha de situar a l'àmbit universitari i s'ha de posar en relació amb el fort desenvolupament de l'estilística en l'escola espanyola dels estudis literaris, en una línia que va des de Ramon Menéndez Pidal a Lázaro Carreter i Carlos Bousoño, passant per crítics com Dámaso Alonso i Amado Alonso. Aquests estudiosos entronquen la tradició estilística hispànica amb la lingüística estructural, en ple desenvolupament a la primera meitat del segle XX. En un apartat especial d'aquesta tradició, tot i les circumstàncies adverses en què va desenvolupar la seua obra, i la seua mort relativament prematura, caldria situar també Carles Riba. El corrent de l'estilística espanyola aporta al comentari de textos literaris fet a les aules totes les seues potencialitats i també totes les seues limitacions: l'estudi immanentista de l'obra literària amb un mètode que permet capir tota la seua càrrega significativa a partir de l'anàlisi de determinades estructures lingüístiques, però també un excés de formalisme i una decantació acusada cap a l'anàlisi de composicions poètiques curtes i, en menor mesura, de fragments narratius. El comentari de textos es presentava llavors com una alternativa a l'ensenyament historicista de la literatura (Salvador, 2008a; 2008b) (Colomer, 1991: p. 24).

Autors com Biard i Denis consideren que la història de la literatura i el comentari de textos triomfen a l'ensenyament quan es produeix la retirada de l'antiga Retòrica escolar substituïda per la poètica estructuralista i la neoretòrica, un canvi que suposa la translació del punt d'interès escolar, des de la producció al comentari, amb tot el perill de reduccionisme que portaria implícit (1993: p. 15).

A l'Estat espanyol, a finals dels anys cinquanta, i com a conseqüència directa, com déiem, del desenvolupament de la lingüística i de la teoria literària de base estructuralista a l'àmbit universitari, s'introdueix a les aules d'ensenyament mitjà la metodologia del comentari de textos literaris.

El filòleg Fernando Lázaro Carreter és autor, juntament amb Evaristo Correa Calderón, d'un manual de comentari de textos que va ser el "ma-

nual” escolar per excel·lència per a l'elaboració dels comentaris de textos literaris a l'antic batxillerat *Cómo se comenta un texto en el bachillerato: grados elemental y superior, curso preuniversitario* (Anaya, 1957) (un manual que l'any 2006, i amb el títol de *Cómo se comenta un texto literario* anava per la 37a edició); i al qual podríem afegir també el de José María Díez Borque, *Comentario de textos literarios: método y práctica* (Editorial Playor, 1978). El caràcter emblemàtic del manual de Lázaro Carreter i Correa Calderón ha fet de la seua data de publicació la fita que marca l'inici de l'entrada d'aquesta metodologia a les aules. Però serà arran de la implantació de la *Ley General de Educación* de Villar Palasí (1970) quan s'institucionalitza a les aules de BUP i COU.

Aquesta institucionalització del comentari de textos literaris es troba en sintonia amb reflexions i propostes com les que feia Fernando Lázaro, unes propostes que sorgien d'una reflexió (la “cuestión previa”) sobre el paper de la literatura en l'ensenyament mitjà i superior i en la societat en general (Lázaro Carreter, 1973). Una reflexió que es produïa l'endemà de la implantació de la *Ley General de Educación*, quan l'accés a l'educació començava a eixamplar-se i la literatura abandonava el lloc central que havia tingut a l'antic Batxillerat, unes circumstàncies que s'accentuarien amb la implantació LOGSE i amb l'extensió de l'educació obligatòria fins als setze anys.

Si en aquell moment un professor universitari reflexionava al voltant dels canvis que l'eixamplament de la cobertura educativa suposava per a l'ensenyament de la literatura (democratització dels continguts educatius i amb ells dels literaris, influència dels mitjans de comunicació de masses en l'alumnat, necessitat de formar una massa de ciutadans cultes i tècnicament preparats, subordinació de l'ensenyament de la literatura al de la llengua), vint anys després, aquestes reflexions, encara es troben vigents i han desembocat, després de més de quinze anys de la implantació de la LOGSE, en laments i retrets per la pèrdua del pes específic i, fins i tot, la marginació de la literatura a les aules de Secundària i Batxillerat (Aulet/Martí, 2007).

La implantació de la metodologia del comentari a l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes al batxillerat no serà general fins als anys vuitanta, per raons “extraacadèmiques”. El comentari de textos es va incorporar a les aules de les escoles i els instituts amb la creació de la disciplina de llengua i literatura catalana a l'ensenyament reglat en els anys posteriors a la promulgació de la *Llei d'Ús i Ensenyament*, tal i com es pot observar en els llibres de text de l'època. No debades Vicent Salvador (1988a: p. 27) relacionava, llavors, la poca atenció que els especialistes de l'àmbit català havien fet cap al comentari de text amb l'absència de la disciplina del sistema educatiu: «Obvi: sense ensenyament no calia comentari textual. Sense funció, no hi havia òrgan».

2. El comentari als currículums i als manuals

2.1. El currículum

Pel que fa als currículums valencians de Secundària i Batxillerat, el comentari de textos hi està present de manera explícita o implícita des de la *Proposta* per a EGB (1986), fins als darrers decrets derivats de la LOE, passant per la LOGSE i la reforma curricular de 2001.

La *Proposta de programació de literatura per al cycle superior d'EGB* (Conselleria, 1986), el primer currículum oficial de l'assignatura, presentava un model de comentari de textos guiat per als darrers cursos d'EGB i proposava comentaris, tant de textos complets, com de fragments de dificultat creixent des de 6é fins a 8é. El comentari es considera en aquesta *Proposta* una metodologia de gran efectivitat: «serà un mitjà fonamental de l'aprenentatge literari i de la formació humana i literària de l'alumne».

En els primers documents ministerials preparatoris del que seria la Reforma també es recomana la metodologia del comentari de textos per a l'àrea de llengua i literatura, tot i que s'especifica la necessitat d'un canvi d'orientació en la seua aplicació, de tal manera que se subordine a l'objectiu de millorar la competència lectora:

El comentario de textos, y específicamente el de textos literarios, se concibe como un instrumento de análisis y no como un fin en sí mismo: importa menos el aprendizaje de una determinada técnica o de un esquema fijo de trabajo que la adquisición, a través de esta práctica, de la destreza lectora suficiente para descubrir los elementos lingüísticos y literarios que caracterizan e individualizan un texto (Ministerio, 1985: p. 22).

El currículum valencià de Secundària LOGSE (1992) no es refereix al comentari de textos amb aquest nom, segurament perquè el considera una opció metodològica i les qüestions de metodologia es decideixen en el tercer nivell de concreció curricular, en el moment d'elaborar la programació d'etapa i d'aula. Sí que es parla, entre els objectius de l'etapa, d'algunes capacitats que portarien implícita a l'aula una metodologia de comentari, per exemple l'objectiu 5 del bloc "El discurs literari": «Anàlisi de procediments retòrics –gràfics, lingüístics, enunciatius, d'estructura global del text... – en relació amb la creació de significats»; o bé el 7: «Utilització, en l'anàlisi de textos, d'informacions sobre el context històric i cultural que siguen significatives per a la interpretació del text literari».

En la resta de les autonomies del domini lingüístic sí que es feia referència explícita al mètode en el currículum de Secundària. A les Illes Balears el comentari de textos s'incorpora en el segon cycle de Secundària i haurà d'incloure: lectura atenta, resum, ressenya, contextualització, observació de característiques estructurals, formals i estilístiques com també una valoració personal. L'objectiu del comentari de textos "curts, complets i motivadors" ha de ser l'aprenentatge de les característiques més destacades

dels diferents gèneres amb l'objectiu final que els alumnes les traslladen als seus escrits. El currículum de Catalunya incloïa el comentari de textos literaris entre els objectius procedimentals de la Secundària.

El currículum valencià per a Batxillerat LOGSE (1994) no esmenta tampoc el comentari de textos literaris per aquest nom, tot i que es podria suposar implícit en la formulació de les habilitats relacionades amb la competència literària que cal que els alumnes desenvolupen, quan parla de “llegir”, “analitzar” i “interpretar” textos literaris:

Aprofundir en el coneixement de les convencions de la tradició literària, ampliar els sabers relatius al context cultural, ideològic i lingüístic en què s'han produït els textos literaris, i saber aplicar aquests coneixements a llur anàlisi i interpretació.

O quan, entre els objectius generals, el número 7, diu:

Interpretar i valorar críticament les obres literàries a partir del coneixement de llurs formes convencionals específiques (gèneres, procediments retòrics, etc.) i de la informació pertinent sobre el context històrico-cultural de producció i també sobre les condicions actuals de recepció.

O bé, en el bloc de continguts “El discurs literari”:

La lectura, l'anàlisi i la interpretació d'obres exemplars tot seguint la història dels gèneres han de permetre, per una altra banda, el coneixement de trets identificadors dels grans períodes de les literatures de les dues llengües oficials de la Comunitat, i dels seus autors i obres significatives.

En les darreres reformes curriculars, el comentari de textos se situa, en el cas del decret valencià de Secundària derivat de la LOE (2007), dins el conjunt de textos acadèmics que cal que l'assignatura ajude a dominar. D'altra banda, el *Decreto de Enseñanzas Mínimas* del MEC (2007) col·loca el domini dels gèneres discursius de l'àmbit acadèmic dins la competència de “Aprender a aprender”. Pel que fa al Batxillerat, el currículum del MEC (2007) per a l'assignatura de Castellà, aconsella, en el cas dels comentaris de textos, que es facen de fragments d'obres, preferiblement d'autors contemporanis. El currículum valencià de Batxillerat LOE (2008) recull també el comentari de textos dins el bloc de continguts “Discurs literari”, conjuntament amb la “lectura”, “estudi”, “comentari” i “valoració crítica”: “lectura, estudi, comentari i valoració crítica d'obres breus i de fragments representatius de les distintes èpoques, gèneres i moviments”.

2.1. Els manuals

En el nostre àmbit lingüístic van aparèixer, en els anys de la consolidació de la disciplina, alguns manuals per al comentari de textos literaris,

com ara el de Sebastià Bech i Josep Borrell, *Com es comenta un text literari* (Barcanova, 1989), destinat a alumnes de 3r de BUP i COU, o el de Josep Bargalló, Lluís Figuerola, Montserrat Palau i Josep M. Pallàs, *Comentari de textos literaris: (Teoria, propostes i terminologia)*, Columna, 1987. Pel que fa als textos poètics, el 1986 Barcino va reeditar en facsímil el *Resum de poètica catalana. Mètrica i versificació* d'A. Serra i Baldó i Rossend Llatas (1932) i, sense eixir de l'anàlisi de textos poètics, destaca el complet *Manual de mètrica i versificació catalanes* de Josep Bargalló (Empúries, 1991). Als quals caldria afegir els diccionaris temàtics d'Edicions 62: *Diccionari de poètica* de Jordi Parramon (1998); i el *Diccionari de termes literaris* de Margarida Aritzeta (1996). Pel que fa als textos narratius, tenim el manual d'Isabel Soler i M. Roser Trilla *Les línies del text. Introducció a les tècniques narratives* editat també per Empúries l'any 1989.

A aquests "mètodes" de comentari s'han d'afegir les nombroses publicacions de reculls de textos comentats en diferents editorials, com ara *Textos escollits i comentats de literatura catalana* de Pere Pons i Concepció Ciuraneta (Magisterio Español, 1980); l'*Anàlisi i comentaris de textos literaris catalans* de l'editorial Curial, a cura de Narcís Garolera en quatre volums (1982-1985), o els de l'editorial Columna: Narcís Garolera (ed.) (1995): *Textos literaris catalans. Lectures i interpretacions* (2 volums). A aquests reculls de comentaris cal afegir també les lectures de batxillerat i de COU de Catalunya que han aparegut comentades en diversos volums, per exemple *Lectures de Batxillerat: 2003-2005* a cura de Josep Camps (Proa); *Lectures de Batxillerat: 2006-2008*, també a cura de Josep Camps i Ramon Bacardit; i *Lectures de Batxillerat: 2007-2009*, a cura de diversos autors, també a Proa. Aquests manuals es presenten com una guia de lectura de cada llibre prescrit com a obligatori pel Departament d'Ensenyament, acompanyada d'un comentari de text, una selecció bibliogràfica i una proposta d'exercicis; d'altres editorials tenim també, en la mateixa línia, *Lectures de COU 1988-89* a cura de Pere Ballart (Barcanova).

D'altra banda, els materials que va editar la Conselleria d'Educació del govern valencià durant els primers anys d'implantació de l'assignatura als anys vuitanta, i que havien de servir de pauta i model per als docents, recullen aquesta línia metodològica. Així el número 2 de *Materials didàctics*, editat el 1985 per la Coordinació de València d'Ensenyament Mitjà i el Gabinet d'Us i Ensenyament del València de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència conté una reflexió de Vicent Salvador al voltant del comentari de textos literaris i dues propostes d'anàlisi, una de Gabriel Garcia Frasset a partir d'un poema de Joan Salvat-Papasseit, i una altra d'Imma Oroval i Paco López centrada en l'anàlisi de les tècniques narratives del conte tradicional i destinada a 2n i 3r de BUP.¹

També en alguns dels materials editats per la Conselleria d'Educació en els anys vuitanta era present aquesta metodologia, així en la proposta

¹ Vicent Salvador, "Preliminars al comentari de textos", pp. 19-22; Gabriel Garcia Frasset: "Salvat-Papasseit i el Binomi Avantguardisme-Formalisme", pp. 2-6; Imma Oroval y Paco López: "Tècniques narratives: el conte tradicional", pp. 22-25.

didàctica de Josep Palomero per a treballar la poesia medieval a partir dels poemes cantats per Raimon (Palomero, 1985).

Pel que fa a l'ensenyament reglat, a l'EGB, hem trobat activitats de comentari guiat per un qüestionari en dos manuals de vuitè, *Dit i fet* (Editorial Onda, 1985); i *Baladre/8* (Santillana, 1989).

Quant als manuals de BUP i COU el comentari de textos literaris es recollia en pràcticament al majoria dels manuals de BUP (i en tots els de tercer, que era el curs dedicat monogràficament a la història de la literatura), i continuava present en molts dels destinats als cursos LOGSE, alguns d'ells reciclats del BUP.

Al BUP els manuals es divideixen entre aquells que recollien activitats de comentari de textos complets seguint un esquema explicat prèviament (*Garba, Literatura 3r BUP*, de Teide) i aquells que optaven per un comentari a partir d'un qüestionari-guia perquè els autors consideraven que els comentaris complets sense una guia ultrapassaven les possibilitats de l'alumnat de tercer de BUP i de COU. Aquests tipus d'exercicis de comentari amb una guia-qüestionari es troben en la majoria dels llibres que hem examinat com ara *Literatura. BUP 3* (Gregal Llibres), *Llengua 1r BUP* (Santillana), *De bat a bat/3* (3r de BUP), *Quadern de bitàcola* (COU), Marjal/Edebé (1996) per a tercer d'ESO. D'altres presenten mostres de comentaris ja elaborats i semblen donar per fet que les activitats de comentari les condueix el docent al marge del llibre, així *Solc. Literatura catalana amb textos comentats* (1980) i *Garba* (1981). Alguns altres, com *Ritme* (1986) parteixen d'un plantejament deductiu: mostren les fases del comentari i a continuació en presenten alguns d'acabats per tal que serveixen de model; i tot això combinat amb activitats de comentari amb qüestionaris-guia.

Com a exemple de comentari guiat tenim el text de la pàgina 147 de *Marjal. Llengua i Literatura 3r ESO* (1996), centrat en un fragment de *Lo somni* de Bernat Metge. El fragment es mostra a dues columnes, requadrat i amb un fons carabassa. La versió actualitzada apareix a la dreta i en cursiva, i l'original a l'esquerra, en redona. Els apartats del comentari són els següents:

1. Lectura i comprensió del text:
 - Busca en el diccionari el significat de les paraules del text que desconegues.
2. Emissor-autor:
 - Consulta en alguna enciclopèdia la vida de Bernat Metge i resumeix-la en el quadern.
3. Missatge-tema:
 - Resumeix el text. Per a fer-ho, identifica'n les parts i extrau la idea principal de cadascuna
 - Anota les frases de Joan I que elogien Bernat Metge i les frases de Bernat Metge que elogien Joan I.
 - ¿Quin sentit creus que tenen aquests elogis mutus?
 - Bernat Metge agraeix el fet que Joan I haja aconseguit fer-li creure en la immortalitat de l'ànima.

- Bernat Metge vol deixar clar que mantenia bones relacions amb el monarca.
 - Joan I manifesta el bon concepte i la confiança que tenia amb l'escriptor.
 - Identifica el significat d'aquestes paraules de Joan I, tenint en compte la finalitat d'aquesta obra
4. Canal:
- Identifica de quin tipus de text es tracta. Justifica la teua resposta.
 - Descriptiu
 - Narratiu
 - Dialogat
 - Explica per què usa aquest determinat tipus de text.
 - Perquè és una manera de fer més àgil la lectura.
 - Perquè li serveix perquè els personatges expressen unes determinades idees.
5. Codi:
- En la primera part, Joan I elogia Bernat Metge i, en la segona, és aquest qui elogia el monarca. Identifica les afirmacions que ho demostren.
6. Receptor:
- Explica quines tècniques creus que utilitza Bernat Metge per a aconseguir donar una bona imatge d'ell mateix.
 - Digueu quins elements t'han cridat l'atenció.

Tan acceptat era el mètode en aquella dècada, que fins i tot als manuals per a cursos no reglats trobem comentaris de textos com a forma d'acostament a l'estudi de la literatura. Aquest és el cas del segon volum de *Penyagolosa* de Vicent Pitarch, Josep Palomero i Vicent Pascual (Eliseu Climent Editor, 1982), destinat a l'alfabetització dels adults; i també el de *Trèvol 2. Textos*, un manual pioner en la programació a partir de les tipologies textuals i que inclou el comentari de textos literaris aplicat a textos poètics en algunes unitats.

En el cas de *Penyagolosa 2*, resulta remarcable l'espai que dedica al treball de comentari de textos literaris, tot i tractar-se d'un curs de llengua i cultura. En la unitat 7 l'apartat "Treball de llenguatge" se centra en "La creació literària. El comentari de textos literaris": s'hi parla de la literatura culta i la popular i s'expliquen les fases del comentari: 1) Lectura atenta, 2) Aclariment de dubtes lingüístics, 3) Situar el text en el temps i en el conjunt de l'obra de l'autor, 4) Fixació del tema, 5) Localització de les parts, 6) Identificació del gènere i dels recursos literaris. A continuació hi ha un comentari de mostra del *Cant de Vicent* de Vicent Andrés Estellés i una proposta de comentari d'*Assaig de càntic en el temple* d'Espriu i d'*Assaig de plagi a la taverna* de Pere Quart. Més avant, a la unitat 12, el mateix apartat se centra en el comentari literari; es tornen a repassar les parts del comentari i s'aplica a *Poema per a ben morir* de Gaspar Jaén,

que havia aparegut reproduït unes pàgines abans; al final es proposa un comentari del text de Joan Oleza que apareixia al principi de la unitat.

2.2.1. Proposta de Bromera per a primer de Batxillerat: *Textos i contextos* (2000) (2002) i *Batec* (2008)

L'editorial Bromera s'havia incorporat al mercat del llibre de text de Secundària l'any 1998 i va homologar el seu manual per a primer de Batxillerat l'any 2000, es tracta de *Textos i contextos*, una obra col·lectiva que venia acompanyada d'un quadern d'activitats, un vídeo de l'obra de teatre *Besos*, d'Albena Teatre i un CD de "recursos sonors". En la declaració d'intencions preliminar els autors exposen aquest programa per a l'ensenyament de la literatura:

La literatura és l'art de la paraula en el temps. Per tant, estudiar-la seriosament implica: a) entendre com aquesta paraula, per mitjà de tècniques i recursos literaris s'ha convertit en art i ha pres forma en determinats motlles artístics (gèneres literaris); i b) veure quin ha estat i com ha evolucionat el procés de creació i de recepció d'aquest art al llarg del temps. Per tal d'assolir plenament aquests objectius, els nostres materials diferencien entre: a) l'anàlisi i comentari de textos significatius de la nostra producció literària (Textos); b) l'estudi de la història de la literatura (Contextos); i c) la pràctica de la creació literària en tallers (Quadern d'activitats). A més, al Banc de dades podràs consultar informació detallada sobre terminologia literària i metodologia del comentari de textos.

La programació d'aula que proposen, doncs, es basa en un enfocament que inclou l'estudi dels gèneres i de la història literària. Les activitats se centren en el comentari de text, l'estudi de les dades factuais referents a la història de la literatura (autors, obres i gèneres al llarg del temps) i la creació de textos amb intencionalitat literària. Un concentrat, doncs, de les diferents línies metodològiques que havien caracteritzat l'ensenyament de la literatura des del BUP. D'altra banda, els autors proposen un acostament al fet literari a través del contacte directe amb els textos.

Per tal de comprovar com ha evolucionat el mètode del comentari en una mateixa col·lecció editorial per a Batxillerat, analitzem a continuació la proposta de comentari de textos literaris per a primer que presenten els autors de *Textos i contextos* (2000) i de dos manuals successius de l'editorial Bromera ajustats als currículums de 2002 i 2008.

El manual *Textos i contextos* (2000) per al currículum LOGSE recull en l'apartat final, "Banc de dades", quatre pàgines de guia per a la realització del comentari de textos literaris. El text pedagògic es dirigeix a l'alumne (en segona persona del singular) i li exposa els objectius de les activitats de comentari de text. Aquestes activitats tenen com a objectius l'adquisició de:

- a) la capacitat de comprendre en profunditat i saber explicar, relacionar i valorar els components d'un text; b) la creativitat suficient per a imitar, compon-

dre, dramatitzar textos literaris personals, tot enllaçant el comentari amb les propostes del Quadern d'activitats i, c) la sensibilitat necessària per a gaudir amb a) i b), com a resultat d'haver comprés amb profunditat el que ens diu un text i haver practicat com s'ha arribat a aquest resultat (pàg. 196).

Resulta destacable que els objectius del comentari de textos literaris no s'esgoten en el mateix exercici, tal i com s'havia acabat esdevenint en molts casos. Es tracta, en canvi, d'un comentari que té com a objectius, no tan sols que l'alumne capte el valor estètic d'un text literari a partir de l'estudi de la seua forma, sinó també que projecte aquest coneixement formal profund del text en la direcció de la creativitat (taller de textos), la sensibilitat (animació lectora) i la comprensió (comprensió lectora).

Pel que fa a l'ús del mètode del comentari, i en sintonia amb el manual, els autors proposen que s'aplique des del principi del curs, tant per a «acotar i indicar la totalitat d'aspectes que cal comentar», com també en determinats moments «per a integrar aspectes fragmentaris que s'estudien i apliquen als textos de les unitats».

És interessant en aquest esquema de comentari la inclusió d'elements de l'anàlisi del discurs, tant en el procés de redacció, com en el d'anàlisi, com també en les instruccions que donen els autors en cada cas segons el gènere del qual es tracte. El manual que li segueix corresponent al currículum del 2002 manté el mateix esquema de comentari, mentre que el nou manual per a LOE *Batec* (2008) inclou les instruccions per a realitzar el comentari en l'apartat de "Tècniques de treball" de les unitats 5, 6 i 8 i les vincula a un gènere literari determinat. Ara s'hi simplifiquen les fases del comentari que és molt més "lleuger" que en els manuals anteriors, segurament en sintonia amb el nivell de llengua i el gruix del bagatge de lectures que se suposa als actuals usuaris-models dels llibres de text de 1r de Batxillerat. També hi destaca la plena inclusió d'aspectes d'anàlisi discursiva en el comentari de textos literaris, potser perquè serveisca de base per al comentari que es demana a la PAU i que centrarà el treball a segon. Finalment, resulta molt oportuna la inclusió de models de comentaris complets per tal que serveixen de model (tant per als alumnes com per als docents), del que s'espera de l'esquema proposat. Les instruccions, per tant, s'acompanyen d'un comentari complet fet segons l'esquema previ, segons un plantejament de tipus deductiu-inductiu. Així, mentre els passos previs es mantenen, el comentari pròpiament dit seria, en el cas de la poesia:

1. Aproximació a l'autor del poema i al destinatari.
2. L'estructura externa. La mètrica, les estrofes, el vers, el tipus de composició.
3. L'argument i el tema i com es desenvolupen en el poema: motius i temes.
4. El tractament del temps o de l'espai del poema: les coordenades espaciotemporals.
5. L'actitud lírica i les veus que es trien: la veu del jo.

6. El tipus de text dominant, les modalitats oracionals, les funcions lingüístiques.
7. Els trets importants en l'ús del llenguatge: tipus de paraules, sintaxi, registre.
8. Les figures poètiques que s'hi empren.
9. La valoració conjunta dels aspectes anteriors i de la totalitat del poema.

El poema a partir del qual s'ha fet el comentari-model és “És quan dormo que hi veig clar”, de J.V. Foix.

Quant al comentari de textos narratius (Unitat 6), segueix la mateixa pauta que l'anterior, excepte en el punt 2 que ara consisteix en l'anàlisi del narrador i de les veus narratives; el 5, que ara se centra en els personatges; i el 4 que ara consisteix en l'examen de les peculiaritats espaciotemporals d'un text narratiu. El text comentat és el conte “Balada”, de Jaume Cabré, del recull *Viatge d'hivern*.

Finalment, el comentari de textos teatrals inclou en el punt 2: “El text per a ser dit i el text didascàlic”; en el punt 3 “L'argument i el tema, i com es desenvolupen en el diàleg”; “Caracterització dels personatges: el que diuen, el que fan, el que pensen. Els personatges reportats”; finalment, en el 8 “Aspectes importants per a una hipotètica posada en escena” (caracterització interna i externa dels personatges, moviments en escena, ritmes d'elocució, evolució dels personatges mentre parlen o escolten...). El text comentat és un fragment de l'obra *Morir (un moment abans de morir)*, de Sergi Belbel.

Amb la implantació de la LOGSE, el comentari de textos literaris va quedar relegat a poc a poc al Batxillerat. Actualment es un tipus d'activitat -sospitem- deixada de banda des del moment que ha desaparegut l'únic curs monogràficament dedicat a l'estudi de la literatura tal i com havia sigut el 3r de BUP, primer, i el seu hereu, el 1r de Batxillerat. Amb la reforma curricular de 2001-2002 els continguts literaris organitzats a partir d'una línia historicista s'encavalquen entre els dos cursos i han de compartir les programacions amb tota la resta de continguts lingüístics. Per un altre costat, el grau de finesa crítica, de competència lectora, de coneixement dels recursos estilístics i retòrics i de domini de l'expressió escrita que demana la realització d'un comentari literari complet sense la guia d'un qüestionari fan que aquesta pràctica esdevinga inabastable per a un elevat percentatge de l'alumnat de Batxillerat. Aquestes circumstàncies són encara més extremes a Secundària, on el qüestionari-guia (de vegades força reduccionista i aplicat a fragments molt breus i a aspectes molt focalitzats i sovint aïllats: recursos estilístics i narratius, mètrica...), ha esdevingut la norma als manuals. D'altra banda, el comentari continua mostrant-se, tant al Batxillerat com a Secundària, subordinat a l'estudi de la història de la literatura, ben lluny encara de les propostes que feia Lázaro Carreter en el llunyà 1973.²

² Una reflexió recent sobre la subordinació del comentari a l'estudi historicista de la literatura i

Si a això afegim que a les proves d'accés a la universitat ja no hi ha res que s'assembla a un comentari literari, ni tan sols proves d'avaluació de continguts relacionats amb la literatura³, comprendrem que s'haja abandonat progressivament aquesta pràctica educativa i que s'haja substituït als manuals per comentaris guiats.

BIBLIOGRAFIA

Estudis

- Aulet, Jaume y Martí, Pere (2007). *Dictamen sobre la situació de la literatura catalana a l'ensenyament secundari*, informe elaborat per al Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, (febrer, 2007). Versió digital disponible al web del Col·legi.
- Colomer, Teresa (1991). "De la enseñanza de la literatura a la educación literaria", *Comunicación, Lenguaje y Educación*, núm. 9, pp. 21-31.
- Biard, Jacqueline y DENIS, Frédérique (1993). *Didactique du texte littéraire*. París: Nathan.
- Lázaro Carreter, Fernando (1973). "Cuestión previa: El lugar de la literatura en la educación". Dins Emilio Alarcos Llorach (et al.), *El comentario de textos*, vol. 1 (pp. 7-29). Madrid: Castalia. 1989⁴.
- Ministerio de Educación y Ciencia (1985). *Hacia la Reforma. I. Documentos*. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia. Setembre.
- Salvador, Vicent (1985). "Preliminars al comentari de textos", *Materials didàctics*, núm. 2, València: Coordinació de València d'Ensenyament Mitjà-Gabinet d'Ús i Ensenyament del Valencià- Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. pp. 19-22.
- Salvador, Vicent (1988). "Semiótica i comentari de textos". Dins AA.DD. *De la literatura com a signe*. València: Eliseu Climent Editor. pp. 23-47.
- Salvador, Vicent (2008a). "Rhetoric and stylistics in Spain and Portugal in the 20th and 21st centuries". Dins Ulla Fix et alii (eds.). *Rhetoric and Stylistics. An international Handbook of Historical and Systematic Research*, vol. 1, cap. 12. Berlin/New York: Mouton De Gruyter.
- Salvador, Vicent (2008b). "Applied rhetoric and stylistics in contemporary Spain and Portugal", dins Ulla Fix et alii (eds.). *Rhetoric and Stylistics. An international Handbook of Historical and Systematic Research*, vol. 1, cap. 27. Berlin/New York: Mouton De Gruyter.
- Tusón, Amparo y Vera, Manuel (2009). "El comentario de textos", *Textos de Didáctica de la Lengua y la Literatura*, núm. 52 (julio-agosto-septiembre), pp. 5-10.

Manuais

- AA.DD. (1985). *Materials didàctics*, núm. 2. València: Coordinació de València d'Ensenyament Mitjà, Publicació del Gabinet d'Ús i Ensenyament del Valencià, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- Arenas, Carme, Carbonell, Antoni, Gadea, Ferran, Julià, M. Lluïsa, Parcerisas, Francesc y Verdager, M. Teresa (1990). *Literatura 3r BUP*. Barcelona: Editorial Teide. 1996¹⁰.
- Balaguer, Enric y Sánchez (1991). *Quadern de bitàcola. Materials de literatura*. Alcoi: Marfil.

les alternatives possibles es pot llegir a l'article introductori a l'especial de la revista *Textos de Didáctica de la Lengua y la Literatura* dedicat al comentari de textos (Tusón y Vera, 2009).

³ Les darreres propostes apunten cap al retorn de la literatura a la prova d'accés valenciana, tant en l'assignatura de Castellà com en la de Valencià. La part de literatura consistirà en unes preguntes sobre obres i autors del segle XX i la possibilitat d'escollir un text literari per a comentar-lo de manera molt parcial seguint la pauta dels comentaris lingüístic segons els pressupòsits de l'Anàlisi del discurs.

- Barceló, Pere (coord.) (2000). *Textos i contextos 1. Valencià: llengua i literatura*. Alzira: Edicions Bromera.
- Bataller, Salvador y Franco, Josep *et alii* (1989). *Baladre/8. Llengua vuitè d'EGB*. Madrid: Santillana.
- Bataller, Salvador, Bataller, Gerard y Díaz, Alicia (1990). *Llengua 1r BUP*. Madrid: Santillana.
- Bordons, Glòria, Castellà, Josep M. y Monné, Pilar (1990). *Trèvol 2. Text*. Barcelona: Editorial Empúries-Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Borràs, Vicent y Torreño, Antoni (*et alii*) (2008). *Batec 1. Batxillerat. Valencià, llengua i literatura*. Alzira: Edicions Bromera.
- Casals, Glòria, Llanas, Manuel, Pinyol, Ramon y Soldevila, Llorenç (1980). *Solc. Literatura catalana amb textos comentats*. Barcelona: Edicions 62. 1992⁶.
- Casals, Glòria, Llanas, Manuel, Pinyol, Ramon y Soldevila, Llorenç (1981). *Garba. Antologia de textos literaris catalans*. Barcelona: Edicions 62. 1982².
- Crespo, Isidre (coord.) (2002). *Textos i contextos 1. Valencià: llengua i literatura*. Alzira: Edicions Bromera.
- Equip Marjal (1996). *Marjal. Llengua i Literatura 3r ESO*. Paiporta: Marjal-Grup Edebé. 2000 (reimpressió).
- Maña, Teresa y Solà, Albert (1985). *Dit i fet. Vuitè curs de Llengua. Cicle superior d'EGB*. Barcelona: Editorial Onda, Col·lecció la Clau de "Rosa Sensat".
- Palomero, Josep (1985). *Guia didàctica d'Ausiàs March i els altres poetes (XV, XVI), musicats per Raimon*. València: Generalitat Valenciana-Conselleria d'Educació i Ciència-Gabinet d'Us i Ensenyament del Valencià.
- Pitarch, Vicent, Palomero, Josep y Pascual, Vicent (1982). *Penyagolosa.2.Llengua i cultura del País Valencià*. València: Eliseu Climent Editor, col. "Papers Bàsics 3i4". 1985³.
- Pitarch, Vicent y Palomero, Josep (1986). *Ritme. Llengua i literatura BUP-2*. València: Edicions Tres i Quatre.
- Ponsoda, Joan J., Martínez, Vicent, Bou, Oretó y Cucó, Anna (1991). *De bat a bat/3. Literatura i llengua. Guia didàctica*. Alcoi: Editorial Marfil.
- Salvador, Vicent y Escrivà, Vicent (1986). *Literatura. BUP 3*. València: Gregal Llibres.

Legislació

- CONSELLERIA de Cultura, Educació i Ciència-Generalitat Valenciana (1983). *Proposta de programa de Valencià d'Ensenyament Mitjà*, Direcció General d'Ensenyament Mitjà-Servei d'Ensenyament en Valencià. Hi ha una segona edició sense data que duu com a títol *Proposta de programes de l'assignatura de Valencià per a l'Ensenyament Mitjà* a càrrec del Gabinet d'Us i Ensenyament del Valencià.
- CONSELLERIA de Cultura, Educació i Ciència-Generalitat Valenciana (1986). *Proposta de programació de literatura per al cicle superior d'EGB*. València: Gabinet d'Us i Ensenyament del Valencià.
- LOGSE: *Ley Orgánica de Ordenación General del Sistema Educativo* 3-10-1990, núm. 1/1990 BOE, (4-10-1990).
- LOE, *Decreto de enseñanzas mínimas correspondientes a la Educación Secundaria Obligatoria* (Real Decreto 1631/2006, de 29 de diciembre), BOE (5-1-2007)
- REAL DECRETO 1467/2007, de 2 de noviembre, por el que se establece la estructura del bachillerato y se fijan sus enseñanzas mínimas, BOE (6-11-2007)
- DECRET 96/1992, de 28 d'abril, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments d'educació secundària obligatòria, DOGC núm. 1593 (13/05/1992).
- DECRET 174/1994, de 19 d'agost, del Govern Valencià, pel qual s'estableix el currículum del Batxillerat a la Comunitat Valenciana. (DOGV, 29-09-1994)
- DECRET 102/2008, d'11 de juliol, del Consell, pel qual s'establix el currículum del batxillerat en la Comunitat Valenciana. (DOGV 15-7-2008)
- Decret 112/2007, de 20 de juliol, del Consell, pel qual s'establix el currículum de l'Educació Secundària Obligatoria a la Comunitat Valenciana. (DOGV, 24-7-2007) (currículum LOE)
- Curriculum de l'Àrea de Llengua i Literatura Catalanes*, BOE, suplement del núm. 220.

